

VERESS PÁL ESKÜVŐ BILINCSBEN

Nem akarom untatni olvasóimat azzal a nyomorult tábori élettel, amit Marosgyörgyön átélünk november közepéig. Az első napok után a tábori csendörök megbarátkoztak velünk. Öreg tartalékosok, alföldi parasztemberek voltak, akiket úgyszólván senki sem ellenőrzött a szakaszvezetőn kívül. Jóska bácsinak otthon volt egy kevés kisüstön főtt szilvapalinkája. Mariska néni hozott egy fél literrel belőle. Másnap a szakaszvezető azt mondta: „Ne küldjék az asszonyokat beszélő-engedélyért, jöjjenek nyugodtan — csak el ne fecsegjék a városban, hogy kijárnak a táborba.“ Rózsai is kijárt minden második nap hozzá. Az Irányi Dániel utcától a táborig majdnem tíz km volt a távolság. És megtette oda és vissza ezt a húsz kilométeres utat, ha esett az eső, ha sütött a nap. Még ma, csaknem negyven év múltán is elérzékenyülök, ha erre a csodálatos áldozathozatalra gondolok. Talán tíz-tizenegy nap után azzal az újsággal jött a táborba Rózsai, hogy holnap esküszünk. Mami mindjárt itt lesz a ruhával... itt elakadt a hangja, és két nagy könnycsepp gördült végig az arcán. Kérdésemre elmondta: ahhoz, hogy megesküdhesünk, hogy a táborból kihozzanak, és a városházára szállítsanak, a katonai városparancsnok különleges engedélyére volt szükség. A gyalog való átkísérést nem engedélyezte, ezért egy szekeret, valamint két csendőrt is kellett adjon a beszállításomra. Megkapta az engedélyt, az anyakönyvvezető — szintén katona — jóindulatú volt, és egy cédulát adott a városmajorban székelő katonai egység parancsnokához, egy fiatal, pökhendi tiszthez. Amikor a cédulát átadta, arra a magyarátára, hogy a szekérrel a férjét kell beszállítani a városházára, a tiszt pimaszul közbeszólt: „Talán az ágyastársát?“ Rózsit azonban nem olyan fából faragták, hogy egy ilyen pimasz, lebecsmérlő sértést eltűrt volna: „Kérem, tiszt úr! Engem nem azért küldött ide az anyakönyvvezető őrnagy úr, hogy ön sértessen.“ A tiszt feugrott, és ordítani

kezdett: „Fogja be a száját, mert azonnal kidobatom az irodámból! Megértette?“ „Meg — mondta Rózsai csendesesen —, csak azt nem értem, miért mondták nekünk, hogy a magyar tisztek lovagiasak, hogy egy nőt semmilyen körülmények között meg nem bántanának, sőt kellemtelenség esetén még védelmükbe is vesznek!“ A tiszt a nem várt ironikus megjegyzésre elsápadt, valami nagy gorbosbaságot akart mondani, de aztán meg gondolta magát. Ajkát harapdálva aláírta a szekerküldésről szóló parancsot, lepecsételte, átadta Rózsainak, majd behívta a katonai őröket, hogy Rózsit vezesse el az őrmesterhez, aki a parancsot végrehajtja. Amikor ment ki az irodából, Rózsai halkán köszönt — a tiszt maga elé meredve nézte a falat, de a köszönést nem fogadta.

Érthető, ha engem is mellbe ütött egy férfi pimaszkodó, megalázó kijelentése a feleségemmel szemben, de mit tehattünk volna? „Hadd el, szívem — vigasztaltam Rózsit —, sokszor még többet is el kell tűrni az elvtársnőknek. Hányszor lerinyózzák a letartóztatások alkalmával őket. Egyelőre semmit sem tudunk tenni ellene. Te legalább megmondad a tiszturacskának a véleményedet — és szerencséd volt. Úgy látszik, mégsem volt aljas a csontja velejéig, mert nem durváskodott tovább. Olyanra is találhatál volna, aki tényleg kidob az irodából. Van köztük rendes ember is, de a többség... az hóhérlégény.“

Később megjött Mami is a szépen vasalt inggel és ruhával, s miután mindent megbeszélünk a másnapi esküvővel kapcsolatosan, megvigasztalódva hazamentek.

Azon az éjszakán keveset aludtam. Állandóan visszatértek gondolataim a másnapi esküvőhöz. Szekéren, szuronyos csendörök között, megláncolva fognak vinni a városra végig az esküvőre. Ilyen esküvőt nemigen láttak a vásárhelyiek az évszázadok folyamán... Eszembe jutott anyai mostohanagyanyám mondása, amikor rendőrök jöttek utánam, hogy le tartóztassanak: „Jaj, te Palika! — ha

szegény Katika (Édesanyámat hívták így) látna, hogy hurcolják a városszolgák a fiát, mentem meghasadna a szíve.“ (Nagyanyám a rendőroket még városszolgáknak hívta.) Bármennyire el akartam szakítani magam a tömegszokástól az esküvői ceremóniát illetően, mégis bennem élt a tudat, hogy két ember házassága komoly, ünnepélyes aktus, erős, őszinte, nagy fogadalom, amely egy életre kell hogy szóljon, s egy ilyen nagy, az egész életre kiható eseménynek meg kell legyenek a maga ünnepélyes külső formái is. Hát ami az esküvőnek a külső formáját illeti, az olyan volt, hogy sokáig beszéd tárgya maradt Vásárhelyen... De én azt — a szólásmondás szerint — még a halálos ellenségemnek sem kívánnám. Ez az esküvő különös, nagyon különös érzéseket váltott ki bennem, de én azokat még negyven év múltán sem kísérlem meg elmondani. Tulajdonképpen nem is rólam volt szó, hanem Rózsiról. Hiszen együttélésünk három évében nyomorúságos, állandó remegésen és szenvedésen kívül vajmi keveset tudtam nyújtani annak a drága asszonynak, aki a pokol tornácán is átverekedte volna magát, csakhogy nekem segítségemre legyen. És én, akkori nyomorult helyzetemben, még az esküvőnkön sem tudtam egy gondtalan mosolyt örömet szerezni neki.

Aznap reggel felöltöztem, és vártam a szekeret, hogy a városházára vigyenek. Ez a nem mindennapi esemény izgalomba hozta a tábor lakóit is. (Létszámunk rövid néhány nap leforgása alatt mintegy ötvenöt főre emelkedett.) Ott szorongtunk körülöttem — vajon jön-e a szekér? Úgy kilenc óra tájt kicsike porfelhő jelezte, hogy valamilyen jármű közeledik. Egy-két perc múlva már világosan ki lehetett venni az olajzöldre festett katonai szekeret, rajta a két puskás csendőrral meg a katonakocsissal. A táborparancsnok szakaszvezető fenyésre vikszolt bakanccsal, kikéfélt uniformisban, karjára akasztott fegyverrel mellém állt, és mosolyogva mondta: „Hát ez a tábori szekér nem éppen menyegzői hintó, de mi sem úgy nézünk ki, mint valami vidám násznép.“ Felültünk a szekérre, én egy közbülső vendég-ülődészkára, amelyre nagy jóindulattal egy lópokrócot borítottak, hogy el ne szakítsam egyetlen jó ruhámat. A szakaszvezető és az egyik csendőr hátul ült az ülésen, én szemben velük, háttal a lovaknak, a harmadik csendőr a kocsis mellett foglalt helyet. A szakaszvezető megbilincselte, a puskákra feltűzték a szuronyokat, s a szekér elindult. Az összegyűlt táborlakók szétoszlottak, csak Jóska bácsi állt egyedül, mosolytalan arccal, összeszorított fogakkal... Talán egyedül ő értette meg és

érezte át, mennyi változata van a kommunisták megaláztatásának, meggyalázásának.

Rózi és Karcsi bátyám már vártak a városháza előtti kis parkban. A szekér a park mellett állt meg, hogy leszállásom ne okozzon nagy feltűnést. De ez nem sikerült, mert a magas oldalú katonai szekérről összekötözött kézzel nem volt olyan könnyű leszállni. Fel kellett állnom a szekérlajtórjára, és a magasból leugornom. Kicsi híja, hogy ki nem töttem a lábamat... Bementünk a városháza előcsarnokába, s akkor derült ki, hogy a tanúk nem jöttek el. Megijedtek attól, hogy csendőrök asszisztálása mellett tanúskodjanak egy megláncolt jóbarát esküvőjén. Szerencsére ott volt a hirtelen összeverődött tömegben Gergely Feri bádogos, régi kommunista barátom, aki készségesen vállalkozott tanúnak. A másik tanú a bátyám volt. Szegény Ferit az aggasztotta, hogy csak egy gyengébb utcai ruha van rajta, ami nem illő öltözék egy ilyen szertartáshoz... Aztán bevonultunk az eskető szobába. Az anyakönyvvezető tiszt rászólt a szakaszvezetőre, vegye le a bilincseket, és vonuljanak hátrább. Olyan fájdalmas és gyalázatos volt fegyveres csendőrökkel a hátunk mögött végigcsinálni a házasságkötési ceremóniát, amely két embert egy életre összekapcsolt (a miénket csak a halál törte szét), hogy szinte megbénult aggyal hallgattam az anyakönyvvezető szavait. Aztán aláírtuk a nevünket, és kiléptünk a folyosóra. Megköszöntem Gergely Feri segítségét, aki meghatottságában nem tudott egy szót sem szólni... A csendőr újra megbilincselte, Rózi és Karcsi bátyám belém karoltak, úgy vezettek le a széles, rózsaszínű márványlépcsőn... Hátul a két csendőr, karjára akasztott puskával kísérve, zárta be az „esküvői menetet“.

Délután kijött Rózi a táborba, sült húst hozott és dióval töltött palacsintát. Jóska bácsiék tapintatosan magunkra hagytak, hogy beszéljük ki magunkat. Örömmel újságot, hogy a petróleumgyárból az elvtársak azt üzenték, ha kijövök a táborból, bevesznek maguk közé, elosztják a napokat, és nekem is fog jutni heti három nap. A régi híres petróleumgyár haldoklott. A bécsi döntés után már alig kaptak nyersanyagot Romániától. Egy-egy vagon nyersolaj érkezett a gyárba; ki tudja, milyen kapcsolatokon keresztül? A gyár kapacitásának alig tíz százaléka ha ki volt használva. Volt a gyár udvarán egy óriási gödör, tele olajjal; nem is gödör, hanem egy megvastagodott, beszennyeződött „olajtó“. Az évtizedek folyamán ide eresztették le a kellőképpen ki nem választott nyersolaj-maradványokat. Ebből a sok

száz vagon degenyszerű masszából ügyes módszerrel egyfajta kenőolajat, de főleg szekérkencőst készítettek. A gyár tehát nyersanyag hiányában, ha redukáltan is, de működött. A gyár főgépészét, Bozsoky Albert elvtársat, aki régi kommunista volt a párt megalakulása óta, Kiss Bandit, Sütő Pistát, a kicsi Huszár Gyurit, Molnár Balázst, Kacsó Nándort és a többi elvtársat nem szédítette meg a horthysta sovíniszta propaganda, gondolatok reám, nagy nyomorúságomban is szolidárisak voltak velem. Készek voltak megosztani kenyérüket, amiből nekik is kicsi darab jutott. Elmondtam később Jóska bácsinak is az üzenetet. Mosolyogva hallgatta, aztán felkiáltott: „Te Pali, látad, a vér nem válik vízzé... tudad, hogy Bozsoky Albit a párt megalakulásakor pénztárnaknak választottuk. A többieket nem esmerem személyesen, csak Albit. Rendes ember!” — „Te — folytatta Jóska bácsi —, megmandtam neked, amikor láttam a váltazáskor, hogy egyesek, akiket a miénknek tartattunk, hogy izegnek-mazagnak-helyezkednek, egy kicsit elkeseredtem, de amiket mandattal most, tudad, felvillanyozott. Meglátad, ez a nagy magyarkadás elmúlik, mint a pünkösdi királyság. Na, ez nem egy napot fog tartani... de elmúlik hamar.”

Este jó érzéssel feküdtem le a бүдös, poloskás priccse, s bizakodással aludtam el. Lámcsak, egy kicsike emberi érzés megnyilvánulása, becsületes, szolidáris magatartás néhány elvtárs részéről — s a megpróbáltatásokban megszorogatott, meggyötört, reménytelenségbe taszított tudatunk úgy frissül fel, mint nyári zápor után az eltikkadt növény.

Az esküvőtől számítva már eltelt csaknem három hét. Az éjszakai hidegek erősödtek, az esős-szeles nappalok hidege csontunkig hatolt. Kértem Rózsit, rossz időben ne jöjjön ki, mert megbetegszik, s akkor jaj az egész családnak... De jött! Ha csak egy fél órára, akkor is jött. Az arca megsápadt, tudtam, hogy a megélhetés gondjai emésztik, de nekem nem panaszkodott. Ha kérdeztem: „miből éltek?” — elhárító mozdulatot tett: „Te ne törd magad ezzel, valahogy csak élünk.” Aztán mégis elmondta, hogy Mami kijár az őszerre, összeszedi a régebbi, kevésbé használható dolgokat, egy-egy kézimunkát, amelyeket egyszobás lakásunkban úgyisincs hová tenni. Aztán vidámságot erőltetett magára, úgy mondta: „Képzeld, Mami »kenyérbe esett!« Az egyik földműves szomszédunknak a lánya férjhez ment, s a lakodalomra felfogadták Mámit — aki valóban kitűnő szakácsnő volt —, hogy süssön-főzzön. A tésztaikat nálunk készítették és sütötték. Azóta olyan

nagy becsben van Mami, hogy már háromszor volt névnapon, házassági évfordulón főzőasszony. Persze, én is segíték Máminak... „És mit fizetnek egy ilyen sütés-főzésért?” — kérdeztem Rózsit. „O, Mami bölcs asszony — válaszolta —, nem fogad el pénzt. Csirkét, tyúkot, tojást, lisztet, tejfelt stb. kér, ami otthon van a gazdák házában, tehát nem kerül pénzbe. Ha pénzt kérne, alkudoznának, de tojás-liszt kérdésében bőkezűbbek... s így mi jövünk ki jobban.”

A szabadulás reménytelenségében, a tél hidegétől való rettegetésben teltek a napok. November közepe táján két személyautó robobott be a barakk előtti térségre. Civil- meg katonaruhás urak szálltak ki belőlük. Nyomban sorakozót vezényeltek... felálltunk egyetlen hosszú sorba. Egy tiszt jött, egy orvos és egy civil, akinél a letartóztatottak listája volt. Megálltak mindenki előtt, és megkérdezték, van-e valami panasz-óhaja. Mi hárman egymás mellett álltunk, amikor meghallottuk a Jóska bácsi nevét. A listás civil olvasni kezdte mindhármunk nevét: „Soós József, Mihály József, Veress Pál. Álljanak ki a sorból!” Kiálltunk. Még négy embert állítottak mellénk: egy fiatal román tanítót és három vásárhelyi zsidó kereskedőt. Hogy a többiekkel mi lett, azt nem tudom. Néhány román értelmiségi kérte, hogy átmehessen családjával együtt Romániába. A parasztok szabadlára helyezését kérték, és persze a vidékről behozott zsidók is. Minket behívtak a barakkba, elkérték tőlünk a katonapokrócot, és felszólítottak: tíz percen belül hagyjuk el a tábor. Azt mondhattam, hogy minden írás és indoklás nélkül kitétek a táborból. Lassan ballagtunk a Maros partján a város felé. Ertelenül néztünk egymásra: mi volt ez? Valaki interveniált? Vagy mégis fontolórra vették hozzátartozóink beadványait, amelyekben sorozatosan kérték ügyünk felülvizsgálását és szabadlára helyezésünket? Sohasem tudtuk meg, hogyan szabadultunk csaknem kéthónapi letartóztatás után ilyen hirtelen. Azonban nemcsak a mi ügyünket „rendezték”. Néhány nappal később szabadon engedték a román letartóztatottakat, másokat átadték a határon, a zsidó kereskedőket, mint például a gazdag Kohn Márton szeszraktárost és fiát is szabadon engedték. Ezzel kapcsolatban azt suttogták a városban, hogy a dúsgazdag Kohnt alaposan „megkopsztották” a „megvesztegethetetlen” horthysta főhivatalnokok és csendőrök, mielőtt szabadlára helyezték. November utolsó napjaiban, mivel a barakkot nem lehetett fűteni, a tábort feloszlatták.